

SULANE

TALLINNA KAARLI KOGUDUSE AJAKIRI

Me ei ole kirjatähe, vaid Vaimu sulased,
sest kirjatäht suretab, aga Vaim teeb elavaks.
/2Ko 3:6 järgi/

Maara Vindi illustatsioon

1	Juhtkiri	Toimetuse
2	Jutlus. Kristus on ülestõusnud	Kaisa Kirikal
3	Kristuse haua	Maara Vint
4	Gregorius Nazianzenist (a.D. 329 – 390)	Ain P. Leetma
8	USK MUUTUVAS MAAILMAS luterliku vaate kohaselt. <i>Ettekanne EELK vaimulike konverentsil 21. jaanuaril 2014 Roostal</i>	Arne Hiob
14	Koguduse töötajad. "Juhatuse töös olen ma pesamuna". <i>Intervjuu juhatuse liikme Peep Väljastega</i>	Küllli Saard
15	Muusikatöö. Piigadega rändamas	Küllike Valk
18	ELAV PÜHA RUUM – kohtumisest õigeusu püharuumis	Mari-Liis Paaver

EELK Tallinna Toompea Kaarli Kogudus

Toompuiestee 4, Tallinn 10142
 Telefon 619 9100, faks 631 1363
 e-post: tallinna.kaarli@eelk.ee
 kodulehekülge: www.kaarlikogudus.eu

Sulane. Tallinna Kaarli koguduse ajakiri, ISSN 1406-8168;
 tiraaž 400; ilmub kaks korda aastas
 Trükikoda: PrintStart OÜ
 Toimetuse: Külli Saard, Saima Sellak-Martinson
 Küljendus: Külli Saard
 Arvelduskontod: 10022004706006 Ühispank
 221011214295 Hansapank

Juhtkiri

Maailm, milles me elame, on pidevalt muutuv. Leiutatakse järjest uusi tehnoloogilisi vahendeid, mis inimeste elu lihtsamaks peaks tegema, arvutimaailmas toimuv areneb nii peadpööritava kiirusega, et raske on sammu pidada. Muidugi oleneb siinkohal palju ka inimese vanusest: nooremad suudavad muutustega lihtsamalt kaasa käia, aga vanemaealistele tuleb sageli meie ümbritsevas toimuvat „tõlkida“, aidata neil teatud toimingutest ja nende vajadusest aru saada...

„Oh ajad, oh kombes!“ , võib nii mõnigi meie aja inimene hüüda, võttes eeskuju sajand enne Kristust elanud Vana-Kreeka mõtlejast Cicero. Ju on see läbi inimajaloo paratamatu, et ajad ja kombes muutuvad, et iga järgnev põlvkond mõistab maailma pisut

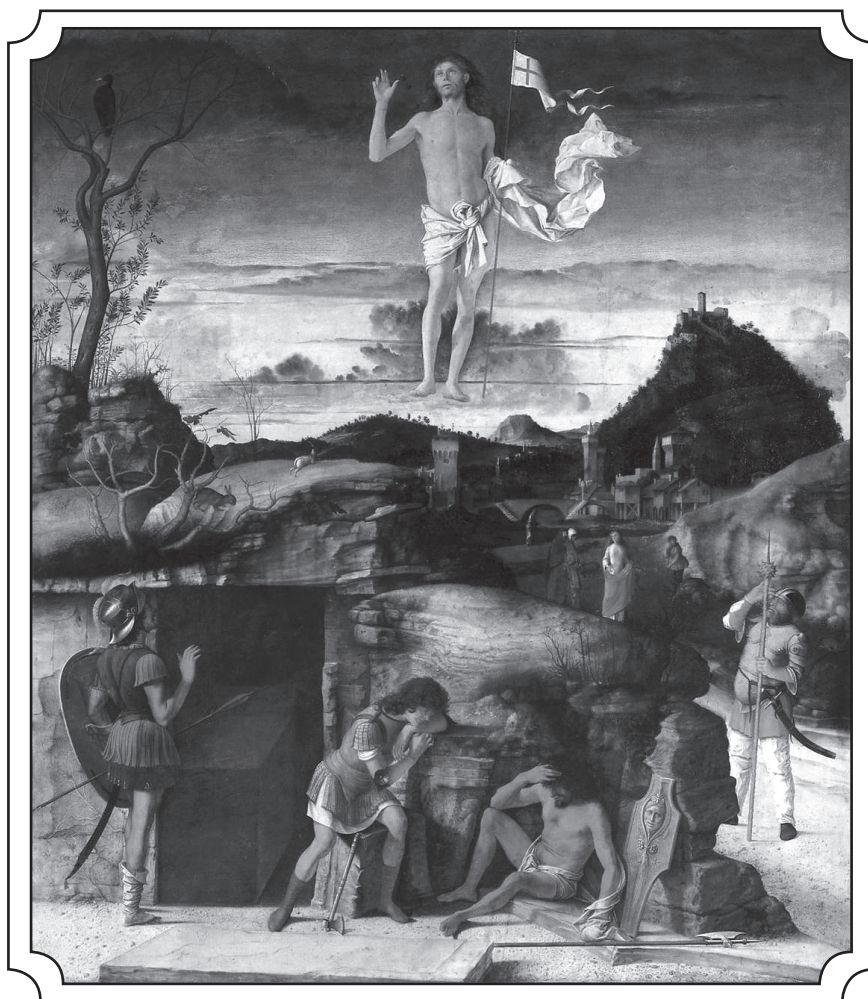
teisiti, omamoodi. Seda enam on praeguses pidevas muutuses oleval ajal elades põhjust meenutada muutumatut ja jäävat – Jeesuse ristisurma ja Tema surnust ülestõusmist.

Seekordne Sulane ilmub ülestõusmispühadeks ja on seetõttu suuresti kantud Kristuse võidu teemaatilisest patu ja surma üle. Põhjalikumalt käsitleb selle sündmuse tähendust meie jaoks abiõpetaja Kaisa Kirikal ning Maara Vint mõtiskleb selle üle, mida võisid kogeda naised Kristuse hauas. Tallinna Jaani koguduse abiõpetaja Arne Hiob kõneles tänavusel EELK vaimulike konverentsil teemal „Uus muutuv maailmas luterliku

vaate kohaselt“, mille autori lahel loal oma ajakirjas avaldame. Pikaajaline kaastöö tegija Isa Ain Peetrus tutvustab seekord Gregoriust Nazianzenist, kunstiteadlane Mari-Liis Paaver juhatab meid pühase ruumi, kirjeldades selle ülesehitust ja eesmärgi. Koguduse tegemiste valdkonnas tuleb juttu noorteansambli põnevatest kontserdireisidest ning intervjuu kaudu saame ka pisut tuttavamaks juhatuse liikme Peep Väljastega.

Lahket lugemist!

Sulase toimetis

Giovanni Bellini (1426–1516) „Ülestõusmine“,

Kristus on üles tõusnud!

Halleluuja! Surm on neelatud võiduse! Tänu olgu Jumalale, kes meile võidu annab meie Issanda Jeesuse Kristuse läbi! Halleluuja! 1Kr 15:54 (57)

Kristus on üles tõusnud! Ta on tõesti üles tõusnud! Ta on toonud võidu patu ja surma üle. Tänu olgu Jumalale, et Tema annab meile võidu oma Poja Jeesuse Kristuse läbi!

Kas Kristus on minu jaoks üles tõusnud? Kas Ta on üles tõusnud ka minu südames? Kui palju on minul usku sellesse sõnumisse? Kas mõistan ja julgen sellesse uskuda? Kas sellel sõnumil on minu usutee jaoks tähendust?

Või kelle jaoks on Kristus üles tõusnud? Kas Ta tõusis naistele, kes nädala esimesel päeval hauada vaatama tulid? Või tõusis Ta üles sellele jüngrile, keda Jeesus armastas ning kes uudist kuuldes koos Peetrusega hauakambri poole jooksu pistis? Või on Ta üles tõusnud siiski kõigile, kes apostlite ja kiriku õpetuse kaudu on hakanud ülestõusnud Issandas uskuma? Ja millisel moel loen usutunnistuse teist osa, milles on kirjutatud, et Kristus on kolmandal päeval üles tõusnud surnuist, üles läinud taeva, istub Jumala, oma kõigeväelise Isa paremal käel... Need on olulised küsimused, mida endale esitada ning millele Kristuse maapealse ihu – kiriku liikmena vastust anda.

Mitmetele jääb usutunnistuse lugemine formaalseks tegevuseks, sest selle sisu ei puuduta neid. Arvatakse, et sisust tähtsam on vorm, mida on oluline korrapäraselt rütmis valjuhäälselt lugeda. Siiski pole meie tunnistus Kristuse ülestõusmisest ainult ühe usutunnistuse aktsepteerimine, vaid küsimus on, mida Kristuse ülestõusmine meie elu jaoks tähendab.

Ülestõusmispühad on kiriku aasta suurimad pühad. Kristuse ülestõusmine surnuist on sündmus, mis muutis maailma ajalugu. Apostel Paulus pidas Jeesuse ülestõusmist inimese usu ja lootuse kinnitamisel oluliseks küsimuseks. Oma esimeses kirjas korintlastele tõdes Paulus, et kui Kristust ei oleks üles äratatud surnuist, siis oleks meie kuulutus mõttetu. Kui Kristust ei oleks üles äratatud surnuist, siis oleks meie jutlus ja usk tühine. Kui Kristust ei oleks üles äratatud surnuist, siis oleks nii Paulus ise kui ka kõik teised Jumala kohta aastasadade jooksul valetanud, väites, et Jumal on Kristuse surnuist üles äratanud, kuigi Ta seda ei ole teinud. Kui Kristust ei oleks üles äratatud surnuist, siis oleksime täna jätkuvalt oma pattudes ning vajaksime nendest ikka veel päästmist. Kui Kristust ei oleks üles äratatud surnuist, siis kõik juba surnud ja Kristusele lootnud inimesed on määratud igavesse hukatusse. Kui Kristust poleks üles äratatud sur-

nuist, siis oleks meie lootus Tema le tühine ning me oleksime kõigist inimestest kõige armetumad.

Apostel Pauluse sõnum korintlastele on üks – Kristus on üles äratatud surnuist ja Ta elab! Kristus on võitnud kõigi viimse vaenlase – surma. Kristuse ülestõusmine ei tee surma veel olematuks ega lükka kaduvust edasi. Kuid Jeesuse ülestõusmise läbi on surmalt ära võetud selle lõplikkus, surma astel on katki murtud. Ülestõusmise võidus elame nüüd koos Kristusega ning saame kogeda Tema ülestõusmise väge nii elus kui ka surmas. Kui oleme Kristuse võitu oma elus kogenud, siis meie edasine elu pole mõtetu paigallend või sihitu liikumine nelja ilmakaare poole. Selle asemel kogeme olemist väljaspool aega ja ruumi, olemist Jumala igaveses helduses. Siis saab kogu meie maine elu sügavama tähenduse, siis näeme ja kogeme, et armastus on surmastki tugevam, siis pole me enam orvud, vaid oleme Kõigekõrgema Jumala lapsed.

Ülestõusmine on tõsiasjaks saanud meile – Jumala rahvale, kes oleme Kristust usaldanud, kes oleme oma pilgu ära pööranud tühjalt haualt ning tõstnud silmad Elava Issanda poole. Usk ülestõusmisse ja igavese elu lootus on saanud meie jaoks elu mõtteks. Kui seni oleme kingitud armuajal elanud surma elu, siis nüüd elame ülestõusmise elu. Kui senises elus oleme vaevelnud pattudes

ning meie elupimedus saaks meie surmaks, siis nüüd elame ülestõusmise valguses, mil Kristus on oma ülestõusmise väes ka meie surmalt võtnud võimuse ning pikendanud meie elupäevi igaveseks jäädavaks eluks.

Ajaga piiratud inimestena elame ja käime oma maist eluteed. Kuid Issand on meie armuline ning Tema ülestõusmispäeva hom-

mik kumab meiegi üle. Olenemata sellest, milline meie elutee ka on, toob Kristuse ülestõusmine sellesse valguse, lootuse ja vabaduse. Meist saavad Kristuse ülestõusmise tunnistajad, kelle jaoks kõlab lauses "Kristus on surnuist üles tõusnud" usu sügav ja hinnaline sisu.

Kristus on üles tõusnud! Ta on tõesti üles tõusnud! Ta on

toonud võidu patu ja surma üle. Tänu olgu Jumalale, et Tema annab meie võidu oma Poja Jeesuse Kristuse läbi!

Koguduse abiõpetaja Kaisa Kirikal

Kristuse haua

Tähed kustusid taeva laotuses, kuu muutus kahvatuks ja puged pilvesängi. Koit lõkendas silmapiiril verevates toonides, töötades uut kaunist päeva.

Maarja Madgaleena ja Maarja, Jaakobuse ema, läksid Issanda hauale, kaasas toosisid lõhnasalvidega. Rohi nende jalge all oli kastest märg. Maapinnale oli laotatud kirev vaip, millele tikitud tuhanded kevadlilled. Linnud haljaste puude okstel kiitsid mitmehäälselt Jumalat.

Naised lähenesid hauakambrile, hing täis ootusärevust. Äkki tundsid nad, kuidas maapind nende jalge all vabises. Taevast laskus alla ingel säravas rüüs ja veeretaskivimüraka hauakambri ukse eest kõrvale.

Maarja Madgaleenat ja Maarjat haaras hirm, kangestunult seisisid nad teel ja vaatasid hämmastunult toimuvat. Ingel, palged nagu välg ja riided valged nagu äsjasadanud lumi, istus kivi peal. Ta pöördus naiste poole ja ütles: „Ärge kartke! Ma tean, et te otsite ristilöö-

dud Jeesust. Teda ei ole siin. Ta on üles äratatud.“

Hauakambri ümber tärkasid õitsvad piibelehed, helistades rõõmusõnumis oma kellukesi. Naiste süda värises ja hüppas rõõmust. Armastus oli surma ära võitnud! Päike tõusis ja tuleõiest puhkes

uus kirkas päev. Kogu loodus kummardas oma Jumala ees.

Maara Vint

Kannatusajal 2014. a

Maara Vindi illustatsioon

Gregorius Nazianzenist (a.D. 329 – 390)

Sissejuhatust

Hea Sulase lugeja! Käesolevas numbris tahan Sulle tutvustada üht kirikuisa, keda tunneme nime all Gregorius Nazianzenist (ka Gregorios Theologos). Ta kuulub kolme Kapadookia kirikuisa hulka. Selle artikliga siin saavad tutvustatud kõik Kapadookia kirikuisad. Peale Gregorius Nazianzenist kuuluvad nende hulka ka Basileius Suur (ka Basileios) ja Gregorius Nyssast (ka Gregorios Nysses), kellest on olnud juttu juba varasemates Sulase numbrites.

Gregorius Nazianzenist (kr Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός *Grēgorios ho Nazianzēnos*), samuti tuntud ka nime all Teoloog Gregorius, oli 4. sajandil peapiiskopiks Konstantinoopolis. Teda on väga laiaades ringkondades peetud patristika ajastu kõige tunnustatumaks retoorikuks. Kuna tal oli klassikaline oraatori ja filosoofi haridus, oli tal võimalus põimida Kirikusse hellenismi elemente, pannes seeläbi aluse Bütsantsi teoloogide ja kirikuametnike paradigmale.

Gregoriusel oli väga suur roll kolmainu (trinitarse) teoloogia kujunemisel nii kreeka keelt kõnelevate kui ka ladinakeelsete teoloogide hulgas ning seetõttu tuntakse teda mõnedes ringkondades

ka kolmainuse teoloogina. Enamik tema teoloogilisest pärandist mõjutab tänapäevani teolooge, eriti just valdkonnas, mis puudutab kolmainuse isikuid. Koos Basileius Suure ja Gregoriusse Nyssast kuulub ta Kapadookia kirikuisade auväärsesse kolmikusse. Kõik kolm on andnud unustamatu panuse Kiriku teoloogiasse.

Gregorius Nazianzenist on pühakuks nii ida- kui ka läänekirikus. Rooma-katoliku kirikus kuulub ta ka Kiriku doktorite hulka (austus, mis ei ole osaks saanud just paljudele) ning idakirikus austatakse teda kui ühte kolmest kõrgealilisest kirikutegelasest, seda siis koos Basileius Suure ja Johannes Kuldsuuga.

Varajane elulugu ja haridustee

Gregorius sündis Arianzuse küla lähistel, mis asub Nazianzeni lähedal Edela-Kapadookias. Tema vanemad Gregorius ja Nonna olid jõukad maaomanikud. 325. aastal õnnestus Nonnal tuua oma abikaasa ristiisu juurde ning ta pühitseti 328. või 329. aastal Nazianzeni piiskopiks. Noor Gregorius õppis esmalt oma onu Amplykoiose juhendamise all. Lõpetanud õpinguid onu juures, jätkas ta filosoofia õppimist Nazianzenis, Kaisareas, Aleksandrias ja Ateenas. Teel Ateenasse juhtus, et laev sattus tugeva tormi kätte ning Gregori-

us palus Jumalat, lubades, et kui ta pääseb eluga, siis pühendab kogu oma elu Jumala teenimisele. Õpingute jooksul Ateenas kujunes Gregorius ja samuti Kaisareast pärit kaasõpilase Basileiuse vahel välja tugev sõprus. Samas oli ta ka väga lähedane sõber Flavius Claudius Julianusega, kelle hilisem elutee kujunes hoopis ettearvamatuks. Ateenas olles õppis Gregorius tuntud retoorikute Himeriuse ja Prohaeresiuse juhendamise all. Peale õpingute lõppu õpetas Gregorius ise retoorikat mõnda aega Ateenas.

Preestrielu

361. aastal pöördus Gregorius tagasi koju, kus tema enda isa pühitsetas ta preestriks. Isa sooviks oli, et Gregoriusse esmaseks kohustuseks oleks kohalike kristlaste abistamine. Gregorius ise soovis aga elada askeedi elu ning seetõttu oli ta oma isa peale isegi pahane, nimetades isa teguviisi türanlikuks. Seepärast lahkus Gregorius peale lühiajalist kodukandist viibimist ning elas koos oma sõbra Basileiusega askeetlikku elu Annesois. Kuid just Basileius oli see, kes õhutas Gregoriust isa juurde tagasi pöörduma, mida Gregorius ka tegi pärast aastapikkust askeetlikku elu. Naasnud tagasi oma piiskopkonda, leidis Gregorius eest tugevad teoloogilised erimeelsu-

sed ja lahkkelid. Pealegi süüdis-tasid kohalikud mungad tema isa hereesias (eksiõpetuses). Gregorius, tänu oma suurepärasele oraatorlikele ja diplomaatilistele võimetele, suutis vaigistada lahkkelid ning luua üksmeele.

Tolleks ajaks oli keiser Julianus ametlikult ennast tunnistanud kristluse vastaseks. Gregorius, kes kirjutas palju, mainis oma kirjutistes ka Julianuse kristlusevastasust ja kinnitas, et armastuse ja kannatlikkuse abil elab kristlus üle ka selle maailma kõige täiuslikumadki valitsejad, nagu seda on Julianus. Gregorius nimetas seda protsessi deifikatsiooniks (jumalikustamiseks), mis juhib meie vaimu kõrgemale tasandile ning seeläbi võimaldab saavutada müstilise ühtsuse Jumalaga. Keiser Julianuse vastuseks kogu Gregoriuse vaevale ja tööle oli aga tagakiusamine, mis küll ei kestnud väga kaua, sest Julianus suri juba aasta hiljem. Keisri surma järel olid nii Gregorius kui ka kristlaskond väljaspool ohtu veelgi enam, uus keiser Jovianus oli tugev kristluse ja Kiriku pooldaja.

Järgneva perioodi oma elust pühendas Gregorius võitlemaks ariaanluse vastu, mis ähvardas kogu Kapadookia piirkonda lagundada. Gregoriusele oli suureks abiks tema sõber Basileius. Tulemuseks oli viljakas teoloogiline koostöö ja mõistagi omavahelise sõpruse tugevnemine. Edasistes teoloogilistes väitlustes ja vaidlustes olid just Gregorius ja Basileius kristluse puhta õpetuse kaitsjateks. Nende pingutused

kandsid alati vilja, ja see kujundas neist kahest tugevad Kiriku juhid. Basileius valiti 370. aastal Kaisarea (ehk Caesarea) piiskopiks.

Piiskopiamet

Nimelt pühitses Basileius ise Gregoriuse 372. aastal Sasima piiskopiks. Basileius lõi selle piiskopitooli just tugevdamiseks oma positsiooni vaidlustes Anthimuse vastu, kes oli sellel ajal Tyana (kr Τύανα) piiskopiks. Kuigi Gregorius oli esmalt piiskopiameti vastu, ometigi ta lõpuks nõustus seda ametit vastu võtma. Siin olid

olulisteks teguriteks Basileiuse pealekäämine, kuid ka isa ambitsioonikad soovid poja suhtes. Isa suureks sooviks oli näha poega karjääriredelil edasi liikumas. Oma piiskopiameti kohta ei kirjuta Gregorius mitte kõige soojemate sõnadega. Ta meenutab seda perioodi "kui auku teel, kus ei ole vett ja kus ei kasva mitte kui midagi ning kus puuduvad ka tõelised härrasmehed. Selline on minu Sasima kirik." Ta ei pingutanud oma piiskopiametis just eriti ning kurtis pidevalt Basileiusele, et tema suurimaks sooviks oleks hoopis endassesüüviv mõtisklev eluviis.

372. aasta lõpus pöördus Gregorius tagasi Nazianzenisse, et olla toeks oma haigele surevale isale piiskopkonna kohustustes. Tema suhe sõber Basileiusega oli tõelises ohus, sest Basileius nõudis, et Gregorius pöörduks tagasi oma piiskopitoolile. Gregorius vastas, et ta ei kavatse rohkem olla etturiks Basileiuse isiklike huvide täideviimisel. Gregorius jäi Nazianzenisse ning just siin sai ta tuntuks oma oraatorlike jutluste kaudu.

Peale ema ja isa surma 374. aastal jätkas Gregorius tööd Nazianzenis, kuid keeldus vastu võtmast sealset piiskopiametit. Ta annetas kogu oma vara vaestele ning elas väga lihtsalt. 375. aasta lõpus läks Gregorius kloostrisse Seleukeias (kr Σελεύκεια) ning jäi sinna kolmeks aastaks. Selle perioodi lõpus suri tema sõber Basileius. Kuigi Gregoriusel ei õnnestunud tervislikel põhjustel

Basileiuse matusel osaleda, saatis ta kirja Basileiuse vennale Nysa Gregoriusele ning kirjutas 12 luuletust, mis olid pühendatud lahkunud sõbra mälestuseks.

Gregorius Konstantinoopolis

Keiser Valens suri 378. aastal. Tema järeltulijaks oli Theodosius I, kes oli Nikaia ortodoksia tugev pooldaja, ning see omakorda oli hea uudis neile, kelle sooviks oli Konstantinoopoli puhastamine seal valitsevatest eksiöpetustest ning nende mõjudest. Nikaia kirikukogu tegelased, kes olid saadetud eksiili, pöördusid tagasi Konstantinoopolisse. Oma surivoodil oli Basileius vihjanud Gregoriuse võimekusele ning soovitanud just teda seisma trinitaarse teoloogia levitamise eest Konstantinoopolis. 379. aastal palus Antiookia sinod eesotsas peapiiskop Meletiusel Gregoriusel minna Konstantinoopolisse ning levitada puhast kolmainuõpetust. Pärast pikka kõhklemist jäi Gregorius nõusse. Talle anti seal elamiseks üks villa, mille ta muutis kiiresti kirikuks. Selles väikeses kirikus pidas ta viis võimast jutlust Nikaia doktriinist, selgitades nendes kolmainsuse olemust ja Jumala ühtsust. Gregoriuse jutlused võeti väga soojalt vastu ning need tõid omakorda Anastasia kirikusse veelgi enam kuulajaskonda. Kartes kaotada populaarsust, otsustasid tema vastased tegutseda. 379. aasta ülestõusmispüha vigiilia ajal tungisid kirikusse ariaanluse esindajad ning vigastasid Gregoriust

tõsiselt. Hullem veel: mässu ajal tapeti seal kirikus üks piiskop. Gregoriusel õnnestus küll põgeneda, kuid ta pidi silmitsi seisma oma sõbra Maximuse reeturlikkusega, kes püüdis saada endale Gregoriuse positsiooni Konstantinoopoli piiskopina. Gregorius oli kogu juhtunust tugevas šokis ning loobus piiskopitoolist.

Kogu olukord Konstantinoopolis oli jätkuvalt segane ja ähmane oli ka Gregoriuse positsioon. Keiser Theodosiuse ametisseadmine 380. aastal tegi kogu sellele segadusele lõpu Gregoriuse kasuks. Keisri eesmärgiks oli ariaanluse elimineerimine (kõrvaldamine), ja seetõttu eemaldas ta piiskop Demophiluse ning taastas Gregoriuse Konstantinoopoli piiskopina.

Teine oikumeeniline kirikukogu – Konstantinoopol – a.D. 381

Keiser Theodosiuse suureks sooviks oli tagada impeeriumi ühtsus nii teoloogilistes kui ka distsiplinaarsetes küsimustes, seepärast otsustas ta kokku kutsuda kirikukogu. Ka Gregorius soovis kristlaskonda ühendada. 381. aasta kevadel tuli Konstantinoopolis kokku Teine Oikumeeniline Kirikukogu, kus osales 150 idakiriku piiskoppi. Kirikukogu juhiks määrati piiskop Meletius, kes aga suri selle kirikukogu ajal ning tema järeltulijaks valiti Gregorius. Lootes ühendada lääne- ja idakirikut, soovitas Gregorius tunnustada Paulinust Antiookia patriarhina. Egiptuse ja Aleksandria piiskopid,

kes olid Maximuse pooldajad, saabusid kirikukogule mõningase hilinemisega. Nad keeldusid tunnustamast Gregoriuse kui Konstantinoopoli piiskopi staatust ning väitsid, et tema üleminek Sasiast Konstantinoopolisse oli kaanoniliselt ebaseaduslik.

Gregorius oli selleks ajaks juba füüsiliselt kurnatud ja pealegi mures, et kaotab nii piiskoppide kui ka keisri usalduse. Selle asemel, et oma arvamust peale suruda ning riskeerida suurema lõhe tekkimisega, loobus ta oma kohast kirikukogul. Ta selgitas seda nõnda: "Laske mul olla nagu prohvet Joona! Mina olen olnud kogu tormi põhjustajaks ning ma ohverdan ennast heameelega selleks, et päästa kogu laev. Visake mind üle parda ... ma ei olnud õnnelik, kui ma tõusin sellele ametitoolile ning ma astun sellelt hea meelega maha." Tema otsus tagasi astuda tekitas kirikukogus suure jahmatuse, misjärel pidas ta dramaatilise kõne, pöördudes keiser Theodosiuse poole paludes end kirikukogu juhi kohustustest vabastada. Keiser, kes oli liigutatud tema kõnest, aplodeeris, tänas teda tehtud töö eest ning rahuldaski tagasiastumispalve. Gregorius osales veel kirikukogu lõpuosas, kus ta pidas oma lahkumiskõne.

Pöördunud tagasi Kapadookiassa, jätkas Gregorius tööd Nazianzeni piiskopina. Järgneva perioodi oma elust veetis ta seal võideldes valitsevate eksiöpetustega. Samal ajal alustas ta ka autobiograafilise poeemi "De Vita Sua"

kirjutamist. 383. aasta lõpuks oli tema tervis halvenenud niivõrd, et tal oli raske piiskoplikke kohustusi täita. Gregorius määras Eulaliuse oma järeltulijaks ning seejärel taandus Ariamzumisse, kus ta elas üksinduses. Gregorius suri 25. jaanuaril 389. aastal pärast viis aastat kestnud rahulikku elu.

Kogu oma elu seisis Gregorius silmitsi raskete valikutega. Kas jätkata õpinguid filosoofia või reetoorika valdkonnas? Kumb oleks sobivam, kas kloostrielu või avalik tegevus? Kas oleks parem kujundada ise oma elutee või järgida seda, mida soovitasid talle isa ja Basileius? Gregoriuse kirjutised toovad esile konflikte, mis olid talle nii piina kui ka motivatsiooni allikaks.

Teoloogilised kirjutised

Gregoriuse kõige tähelepanuväärsemad teoloogilised kirjutised tulid esile vajadusest kaitsta kolmainsuse doktriini (õpetust). Eriti on ta tuntuks saanud oma kirjutistega pneumatoloogia valdkonnas (valdkond, mis puudutab Püha Vaimu olemust ja sellega kaasnevat). Selles valdkonnas on justnimelt Gregorius esimene teoloog, kes selgitas Püha Vaimu suhet kolmainsuses, kasutades protsessiooni ideed: "Püha Vaim on tõeliselt Vaim, kes tuleb esile Isast, kuid Ta ei tule mitte Poja järel, sest see ei leia aset mitte loomise läbi, vaid protsessiooni läbi." Ta kasutas nimelt seda sõna "protsessioon" püüdmaks tuua selgust kolmainuõpetusse. Kuigi Gregorius ise ei

arendanud kontseptsiooni lõpuni, ometi kasutati seda ideed ka hiljem õpetuses Püha Vaimu kohta.

Gregorius rõhutas, et Jeesus ei lakanud olemast Jumal, kui ta sündis inimesena meie keskele, ning et ta ei kaotanud ka oma jumalikke atribuute, kui ta omandas inimliku loomuse. Veelgi enam, Gregorius väitis, et Kristus oli tõeline inimene ning et tal oli ka inimese hing. Samuti väitis Gregorius, et Püha Vaim, nii nagu Jumal Isa ja Poeg, on igavene. Püha Vaimu tegevus on peidetud kujul juba ilmsiks saanud Vanas Testamendis, kuid eriti selgelt on see ilmnunud peale Jeesuse taevaminekut ning Püha Vaimu väljavalmist nelipühal.

Mõned Gregoriuse teoloogilised kirjutised lubavad oletada, et ta toetas apokatastasis mõistet, mille kohaselt Jumal viib kogu loodu kooskõlla taevariigiga. See andis põhjust mõnedele hilisematele teoloogidele 19. sajandil oletada, et Gregorius oli oma olemuselt universalist. Kuid sellele argumendile puudub põhjalik kinnitus Gregoriuse kirjutistes ning see jääbki vaid spekulatsiooniks.

Peale teoloogiliste kirjutiste on Gregorius tuntud tõenäoliselt ka kui oma aja suurim kirjamees. Ta oli väga tuntud oraator – tõenäoliselt omal ajal parim. Ning samas oli ta ka poeet. Tema sulest on pärit palju poeeme, mille siuks on teoloogilised ja moraalküsimused nii tema enda kui ka ta sõprade kohta.

Gregoriuse elu ja töö mõju

Gregoriuse sugulane Nichobulos oli tema kirjutiste korrastajaks, säilitades ja toimetades tema töid. Paljud kirjutised avaldati 391. aastal. 400. aasta paiku tõlkis Rufinus hulga kõnesid ladina keelde. Kirjutised levisid kogu impeeriumis ja mõjutasid teoloogilist mõtlemist. Gregoriuse kõnesid tsiteeriti ka oikumeenilisel kirikukogul Efesosel 431. aastal. 451. aastaks oli ta saanud tiitli *Theologus* Kalkedoni Kirikukogu Teoloog – tiitel, mis on osaks saanud vaid ei kellelegi muule kui apostel Johannesele ning Symeonile, Uuele Teoloogile. Palju on teda tsiteerinud idakiriku teoloogid ning teda peetakse kristliku usu kaitsjaks. Gregoriuse pärand kolmainuõpetusse on laialt kasutusel ka läänekirikus. Paul Tillich on öelnud, et just Gregorius Nazianzenist on "loonud definitiivse vormeli kolmainsuse doktriini kohta".

Reliikviad

Pärast Gregoriuse surma maeti ta Nazianzenisse. Tema reliikviad viidi Konstantinoopolisse Pühade Apostlite kirikusse 950. aastal. Osa reliikviaid viisid Konstantinoopolist minema ristsõdalased Neljanda ristsõja ajal 1204. aastal ning need jõudsid Rooma. 2004. aasta 27. novembril viidi Roomas olevad Gregoriuse reliikviad koos Johannes Kuldsuu reliikviatega tagasi Istanbuli (Konstantinoopolisse), jättes Vatikani vaid pisikese osa. Need tagasiantud reliikviad asuvad nüüd Püha Jüri Patriarhaalkatedraalis Fanaris.

Kirikupüha

Läänekirikus tähistatakse Gregorius Nazianzeni kirikupüha 2. jaanuaril. Idakirikus on tema auks kaks kirikupüha: 25. jaanuar (primaarpüha) ja 30. jaanuar, mida tuntakse Kolme Suure Hierarhi pühana, mil tähistatakse koos Gregoriusega ka Johannes Kuld-

suu ja Kaisarea Basileiuse püha. Anglikaani kirik meenutab teda samuti 2. jaanuaril.

Palve

Kõigeväeline Jumal, kes Sa oled ilmutanud Kirikule oma majesteetlikkuse igavikulist olemust ning oma täiuslikku armastust kui

Jumal kolmes isikus: anna meile armu, nagu Sa seda andsid Pühale Gregoriusele Nazianzenist, et me jääks truuks oma usule, mis juhib meid ülistama Sind, Isa, Poega ja Püha Vaimu, kes Sa elad ja valitsed igavesest ajast igavesti. Aamen.

Isa Ain Peetrus

USK MUUTUVAS MAAILMAS luterliku vaate kohaselt

Ettekanne EELK vaimulike konverentsil 21. jaanuaril 2014 Roostal

|
Usk hoiakuna pole muutunud muutavas maailmas. On olemas üldinimlik usk, mis tähistab suhet millessegi: (1) usku iseendasse, (2) usku oma ülesandega hakkamasaamisesse, (3) usku Immanuel Kanti „Jumala kui praktilise mõistuse postulaadi“ mõttes (paljud rahvad tunnevad Taevaist) jne. Ka kristlik usk ei muutu, tähendades alati suhet Kristusega: „Jeesus Kristus on seesama eile ja täna ja igavesti!“ (Hb 13:8)

Tõeliselt keskseks sai usu-mõiste aga alles luterluses, olles sünonüümiks samuti üldmõisteks kujunenud religiooniga. Varem olid eesti keeles laialt levinud väljendid: hindu usk, buda usk, muhamedi usk jne. Ka teised usundid oma põhiolemuses ei muutu – hinduism, budism, islam järgivad oma põhiskeeme nagu kristluski. Suurt muutust tähendaks usundeile aga väljastpoolt esitatud uus-aegse dogma aktsepteerimine, et kõik religioonid oleval võrdsed. Religioonid ise saavad tunnustada

üksteist, kuid mitte võrdsetena.

Miks tõusis usk tähelepanu keskmesse luterluses? Sest Luther vaatas ainiti Pühakirja! Usk jumalasuhte põhiloojana on otustaval kohal Uues Testamendis – mitte ainult Paulusel, kes räägib usu läbi õigeksmõistmisest, vaid ka Jeesusel, kelle väitel võime usu abil mägesid liigutada (Mt 17:20, Mk 11:23, Lk 17:6, 1Kr 13:2). Nii nagu Jeesus rõhutab armastust, räägib ka Paulus usust, mis toimib armastuse kaudu (Gl 5:6). Usus seisame me Jumala ees ja Jumala ees seismisega peab kaasne-ma positiivne meelestatus ja suhe – armastus ja usaldus Jumala vastu. Õigeksmõistev on selline usk, kus kõigub esmalt see „kõige suurem mägi“ – meie oma „mina“. Suurte imede hulka on kristluses ikka paigutatud ka see, et üldse on võimalik, et südamest ja mõistusest kange inimene üleüldse võib pöörduda ning hakata uskuma.

Usk on otustaval kohal mitte ainult kristlaste, vaid isegi kurjade vaimude suhtes Jumalaga – nad

usuvad ja värisevad (Jk 2:19). See jutt on muidugi õudus meile tänapäeval, mil tahame täiesti ilma hingevaenlaseta hakkama saada. Samal ajal kiidame, et usu ja ilmutuse kese olevat meil Jeesus. Kas oleme aga märganud, et kaks kuju, Jeesus Kristus ja Martin Luther, on rääkinud kurjadest vaimudest ja kuradist enam kui keegi teine kiriku ajaloos? Deemonitest on juttu ka Vanas Testamendis, kuid alles Jeesus ajab neid välja – ning Luther vaatab ainiti Piiblis-se. Tõepoolest, usk on keskne ka deemonite suhtes Jumalaga, ent annab negatiivse tulemuse, sest neis pole usaldust ega armastust. Ka maa peal inimese nahas olles värisevad „kurjad vaimud“ Jumala sõna ees, kuid Jeesus suudab neid välja ajada.

Usk on kesksel kohal ka jumalatunnnetuses. Keskajal domineeris intellektuaalne, objektiivset laadi usumõiste. Usuti jumalatunnnetuse võimalust mõistuse abil Jumala poole ronides, tajudes usu ja mõistuse harmooniat usu juh-

timise all (Aquino Thomas). Sel-
list arusaama kohtab siia maani,
ehkki usupuhastusest peale tajuti
ka usu ja mõistuse vastuolu. Usu
paariliseks muutus kahtlus (René
Descartes), mis tõusis tasapisi
dominantseks ning tõi kaasa, et
uusajal tunnetatakse jumalasuh-
tes pigemini usu ja mõistuse konflikti
mõistuse juhtimise all. Nii tõusis
protestantlikus teoloogias esi-
le eksistentsiaalne, subjektiivset
laadi usumõiste, kus rõhk kandub
usuobjektilt üle usule kui protses-
sile inimeses. Seda, et igale inime-
sele võib midagi otsustavat anda
tema isiklik usk, tunnustatakse ka
ilmalikus mõttes.

Kuid see pole piibellik ega lu-
terlik vaade, kui järeldatakse, et
usk ongi subjektiivne. Algusest
peale rõhutab kristlus, et tuleb
uskuda ka tõsiasju, et Jumal on
olemas (Hb 11:6), et Jeesus on
üles tõusnud (1Kr 15) jne. Krist-
liku usu sisu võtab kokku apostlik
usutunnistus. Pole õige ka mõ-
nede teoloogide kinnitus, et lu-
terliku usu nurgakivi olevat usu
läbi õigeksmõistmine – kui seda
väidet mõista vaid subjektiiv-
selt. „Usuartiklit, millega seisab
või langeb kirik“ (*articulus stan-
tis et cadentis ecclesiae*), kirjeldab
Luther Schmalkaldeni artiklites
objektiivselt Kristuse-ilmutusel
põhineva faktina, mis peab jõud-
ma meie subjektiivseks veendeks
ja kogemuseks. Objektiivse all ei
ole mõeldud objektiivselt tõesta-
tavat, vaid meist sõltumatut tõika
või sündmust. Jumal on olemas
ka siis, kui keegi Teda ei usuks,
ning Jeesus ja lunastus Tema läbi

on viimselt olemas ka ilma, et me
Temasse usuksime.¹

Luterlik usumääratlus põhi-
neb traditsioonilisel vaatel, mis
oli olemas juba Augustinusel ning
keskaja teoloogias: usul on objek-
tiivne ja subjektiivne pool (*fides
quae ja fides qua*). Usuobjektiks
on Jumal, usubjektiks aga meie
oma „mina“. See on muutumatu
tõsiasi, ehkki palju muud meie
muutuvas maailmas pidevalt tei-
seneb.

Mida öelda usuobjekti kohta
tänapäeval? Jumal jääb samaks,
üksnes maailmapildid Tema kir-
jeldamisel muutuvad. Antiikne
geotsentriline kolmekorruseline
maailmapilt muutus heliotsentri-
liseks. Edasi taandus päikesesüs-
teem suurte galaktikate äärealale.
Järgnevalt kinnitasid mõõtmised,
et universum ehk aegruum pai-
sub. Avastati mustad augud, tu-
meaine. Arutletakse Suure Pau-
gu, paralleeluniversumite üle.
Elustub isegi George Berkeley
filosoofiat meenutav käsitlus, et
maailm olevat jumaliku kompuu-
tri virtuaallooming jne. Mateeria
kaob ju kvantfüüsikas käest, alles
jääb ainult energia, mis meenutab
pigem vaimu. Nii arutlevad täna-
päeval füüsikud ja filosoofid va-
hest rohkemgi kui teoloogid.

Kristliku arusaamise kohaselt
jääb aga Looja loodust „väljapoo-
le“, maailma suhtes teispooleks,
transsendentseks. Kuhu Ta pai-
gutada? Pole ime, et uusaegses
teoloogias laenati Jumala kirjel-
damiseks varustust panteistlikult

maailmavaatelt, kus jumalust
mõistetakse kõiksuse sisemise
printsibiina. Paul Tillichi kirjel-
dus Jumalast kui „olemise alusest“
kaldub mõneti selles suunas. Veel
mõjukam oli deistlik lähenemis-
viis – üksnes deismi nimetust ei
kasutata enam praegu, küll aga
leidub enamvähem deistlikku
maailmavaadet. Selle kohaselt ei
sekku „täiesti teistsugune“ Jumal
loomisjärgselt enam maailmakäi-
ku – kusjuures loomist ennastki
võetakse pigem sümbolina, sest
Jumal ja tema tegevus on ka täies-
ti kirjeldamatud. Rudolf Bult-
manni eksistentsialistlik teoloogia
kaldub mõneti selles suunas.²

Panteismi ja deismi kalduvate
(eksistentsialistlikule) teoloogiale
on tehtud palju etteheiteid. Jumal
muutub abstraktseks ja kaotab
personaalsuses. See ei vasta pii-
bellikule kirjeldusele, kus Looja
pidevalt sekkub loodud maailma
käiku. Viimasel ajal tundub aga
mulle, et klassikaline suprana-
turalism suudab siiski paremini
väljendada Jumala objektiivset
olemasolu, teispoolsust ja per-
sonaalsust (juhul kui kuulata ka
kriitikat, mida on esitatud selle
algelisemate vormide suhtes).
On olemas supranaturaalne ehk
üleloomulik valdkond, kust läh-
tuvad Jumala saadikud sekkuvad
looduse käiku! Seda eeldust ei saa
aga alati otse välja öelda, sest sel
viisil kõlab see kindlasti naiivselt
üha komplitseeritumaks muutuva
maailmapildi taustal, mis esitab
Jumalast kõnelemise võimaluste-
le tõsiseid väljakutseid. Seevastu

¹ Hiob 2013: 24j.

² Hiob 2013: 126j.

panteistlik ja deistlik eksistent-sialism vähendab Jumala reaalsust või elulisust naturalismi ehk materialismi suunas, sobides seetõttu misjoniabiliseks skeptikute seas, mitte aga teoloogiale üldse.

Mida öelda ususubjekti kohta tänapäeval? Pildid inimisikust mõneti muutuvad, kuid isik ise jääb samaks. Õigus on Immanuel Kantil: mitte ainult Jumal ja välismaailma objektid, vaid ka meie oma „mina“ kui sisemaailma objekt jääb meie tunnetusele transtsendentseks. Me ei ole enda pehmed ega näe oma südamesse, mida katsub läbi ainult Jumal. Just seal, meie hinge teispooluses, me kas oleme või ei ole Jumala käes. Seal asuvad usk ja uskmatust, usaldus ja kahtlus, kuid meie pole võimalised olema kohtumõistjad.

Kristliku usu peasõnumiks on, et otsustav ei ole meie enda, vaid n-ö Jeesuse jumalakogemus. Kui arvame teisiti, siis me ei usu enam tõsiselt Jeesusesse. Sest meie jumalakogemus on tuhm, Tema oma aga selge – müür, mis meid lahutab Jumalast, on Temas langenud. Kus kohtame Jeesust? Piiblis! Seepärast pole otsustavad meie tundelised läbielamised ega mõistuspärased arusaamad, vaid see, mida ütleb Jumala ja Jeesuse Kristuse kohta Pühakiri. Piibel on meie usu ja kogemuste mõõdupuu, mitte vastupidi!

Sellest lähtub luterlik kirjaprintsiip: usk on seotud Jumalaga Jeesuse Kristuse kaudu Pühakirja vahendusel. Sellest, kuidas mõistame Piiblit, sõltub meie usk – ja vastupidi: meie usust sõltub, kui

nägijad me oleme ja kuidas tõlgendame Pühakirja.

II

Kuidas mõista Pühakirja vahendavat rolli muutuvast ajast? Jättes kõrvale klassikalised piibliseletuse põhimõtted (Kiri seletab Kirja, selgemad kohad vähem selgeid kohti jt), tuleb osutada ajaloolis-kriitilise meetodi tohutule mõjule viimase kahe ja poole sajandi kirikuloos. Mõni on nimetanud seda meetodit (mida kutsutakse ka lihtsalt piiblikriitikaks) tähtsaimaks uuenduseks valgustusjärgse kristluse ajaloos üldse. Piiblikriitika laialdasele levikule mõeldes on see väide arvatavasti ka õige. Ent kui õige on see meetod?

Ajaloolis-kriitilist meetodit tuleb samuti hinnata seoses uurimistöö kui objektiga ja uurija kui subjektiga. Uurimisobjektina kehtib piiblitekst: „Pühakirja mõistetakse *„tekstina“*, mis vajab tõlgendamist“, ütleb Eta Linnemann.³ Seepärast nõutakse algkeelte oskust, et läheneda võimalikult adekvaatselt uurimisobjektile. Ei tohi aga unustada, et tekstist veelgi otsustavamaks on see, mis seisab teksti taga ja on teksti suhtes transtsendentne. Tekst ei ole ju „asi iseeneses“, otsekui taevast allaviseratud loodusobjekt, vaid loodud millegi väljendamiseks. Piiblitekst on nagu jäämäe veepealne osa ja ligipääs pole talle mitte ainult otse, nähtava grammatika kaudu, n-ö materiaalselt, vaid ühtlasi ja eriti nähtamatu vaimse sideme läbi, mida kannab väljast-

poolt tulev, algusest lähtuv ning läbi kõigi ajastute kulgev usuline traditsioon. Pühakirja tekst teatab meile sündmustest, mis ei kuulu tavaliste kilda – ja uurimistulemused sõltuvad sellest, kuidas uurija suhtub neisse n-ö üleloomulikesse sündmustesse.

Subjektiivselt poolelt seisab piibliteksti vastas uurija mõistus, mille puhul on samuti oluline meenutada, et otsustajaks pole niivõrd mõistus, kui see, mis seisab mõistuse taga ja suunab mõistust – usk või uskmatust, usaldus või kahtlus. Laialt tunnustatud väitele, et pole olemas eelduste eksegeesi, tuleb lisada teinegi, et eksegeesi tulemus sõltub eeldustest – nendeks on ühtaegu nii eksegeedi isiklikud vaated kui ka piiblikriitika üldised määratlused. Et Pühakirjas väljendatu pole otseselt kättesaadav, vaid ainult teksti vahendusel, siis sõltuvad tõlgendamise tulemused uurijate ja nende meetodite maailmapildist.

Ajaloolis-kriitilist eksegeesi on Urmas Nömmik ja Randar Tasmuth selgitanud järgmiselt: „Ajalooolis-kriitilisele piibliuurimisele on omane pürgimine tekstide loomuliku tõlgendamise poole. Ajalooline piibliuurimine püüab lahendada eksegeetilisi küsimusi, lähtumata dogmaatilistest veendumustest, konfessionaalsetest tõekspidamistest või isiklikust usust, vaid pidades silmas ajaloolise uurimise meetodeid.“⁴ Aluseks on seega täiesti profaanne vaade,

3 Linnemann 1999: 15.

4 Nömmik / Tasmuth 2006: 18.

mille puhul lisatakse, et ei tehta vahet pühade ja profaansete tekstide vahel, et rakendatakse maksi- maalset erapooletust, metoodilist skepsist ja et võetakse omaks iga pealesundiv järeldus jne.⁵ Dogma- dest siiski ei pääseta, sest vanad asendatakse uuega, mis usu ase- mel põhineb kahtlusel: uurida tuleb *etsi Deus non daretur* (= ot- sekui Jumalat ei oleks), s.t Püha- kirja uurimiseks (ja mõistmiseks!) tuleb ruumi anda ateismile oma vaimus.

Paraku annavad ateistlikud eeldused ka vastavad tulemused: kui arvestatakse ainult profaanse, ajaloolise tasapinnaga, siis saab järeldusi teha ka ainult profaanaja- looliste seikade kohta. Kui kogu eksegees taandada ajaloolisele, hävitatakse aegamööda kogu Pü- hakiri – sealt ei leita enam mingit ilmutust. Nii tehakse aga täiesti moonutatud järeldusi – juhul kui Jumal võib sekkuda ka looduse käiku. Nõnda aga kirjeldatakse tema tegevust Piiblis, ja seda, kas seda õigeaks pidada, ei otsusta ek- segees, vaid maailmapilt. Kui üle- loomulikud seigad on olemas, ent sellegipoolest rakendatakse täiel määral ajaloolis-kriitilist redukt- siooni ja kahtlustamist andmete autentsuses, siis on tagajärjeks täielik destruktsioon.

Pühakiri ise ei vali enda selgi- tamise eelduseks ajaloolis-krii- tilist meetodit – seda teevad ini- mesed. Miks nad seda teevad? Sellepärast, et neil on rohkem või vähem deistlik maailmapilt,

kus välistatakse Jumala sekkumi- ne loodusprotsesside käiku. Uues Testamendis kinnitatakse, mitte ei kummutata, et Jeesus kõndis vee peal – seda aga, kas levitatsiooni- nähtused on võimalikud, arutle- takse tänapäeval mujaltki kostvate seikade, mitte ainult piiblitekstide põhjal. Ka näiteks Tiibetis leidu- vat piisavalt sarnaseid pärimusi.⁶ Piibliandmete ebaautentsuses kahtlustamine aitab aga Jumalat eemale lükata maisest elust – sel- lest kasvabki soov kahelda kõiges ja kõikjal piibellike pärimuste pu- hul võimalikult palju.

Paljud ajaloolis-kriitilise ekse- geesi tulemused ei ole aga kau- geltki nii kindlad, kui tendee- rivad kinnitama selle esindajad. On lausa ilmeksimatuks dogmaks tõstetud väide, et evangeeliumide kirjutajad ei olnud pealtnägijad. Põhjendused aga ei lähe kauge- male hüpoteesidest. Matteuse evangeeliumi autor ei saavat olla apostel Matteus, sest pealtnägija ei oleks kasutanud teose koosta- misel mittepealtnägija Markuse evangeeliumi teksti – kuid nagu ütleb teooria, Matteuse evangee- liumi autor on kasutanud ühe al- likana just Markuse evangeeliumi (nii Udo Schnelle, John Drane jt). See pole aga mingi põhjendus, sest miks ei võinud jünger Matteus huvi tunda, mida on kirjutanud Markus, kes liiatigi oli jüngriteva- nem Peetruse sekretär? Leides, et too on edastanud Peetruse päri- musi adekvaatselt, mis läks kokku ka Matteuse isiklike mälestustega, kasutas ta oma ülesande lihtsusta-

miseks Markuse teksti.

Veel üks näide, miks II sajandi kirikuisade (Papiase ja Irenaeuse) nimetatud evangelistid Matteus, Markus, Luukas ja Johannes ei pruukivat olla Uue Testamendi samanimelised isikud: nad ei ütle seda otsesõnu ja vahele on jää- nud sajandipikkune distant (nii Udo Schnelle, Eduard Lohse jt). Kuid seegi pole põhjendus, sest II sajandi jooksul, mil loodi terve rida uusi evangeeliume (Peetruse, Tooma, Filippose, heebrealaste jne), ei koostatud ühtki konku- reerivat teksti Uue Testamendi evangeeliumide nime all. Ei esita- tud ka kahtlustusi viimaste suhtes ega tehtud katset omistada neid kellelegi teisele. Sellest järgneb kõige suurema tõenäosusega, et Uue Testamendi evangelistide ni- med olid kindlalt teada.

Võib ainult möödamminnes ni- metada, et ka nn kahe allika teoo- ria on ainult hüpotees, mis jätab mitmeid olulisi seiku selgitamata. Miski ei sunni ka väitma, nagu eeldaksid Uue Testamendi evan- geeliumid tingimata Jeruusalem- ma langemist roomlaste käe läbi (70 pKr), mida aga on korrutatud tõsikindla ümberlökkamatu tõe- na.⁷ Isegi Johannese evangeeliumi „ebamaine“ pilt Jeesusest ei anna alust järeldada, et nii ei võinud kirjeldada pealtnägija. Meenuta- gem, kui ebamaiselt on kirjelda- tud tänapäevalgi Sai Babat jt guru- sid juba nende eluajal – tohutud imeteod ning esemete materiali- seerimised. Raamatus „Katoliku

5 Hiob 2013: 91jj.

6 Hiob 2011: 114j.

7 Hiob 2012: 84-101.

preester kohtub Sai Babaga“ kirjeldab neid kõrgharidusega teoloog Don Mario Mazzoleni.⁸

Keegi pole seega ümber lükanud kirikuisade pärimusi evangeliumide tekke kohta. Kui aga traditsiooni pole ümber lükatud, siis ei tohi seda ka asendada – vastasel korral võib toimuda tohutu moonutus. On täiesti võimalik, et Paulus on kirjutanud ka oma pastoraal- ehk karjasekirjad (1–2 Tm ja Tt), milles on sundivate põhjusteta aastakümneid kaheldud. Tagajärjeks on, et hüpoteesi abil on tehtud usaldusväärne pärimus ebausaldusväärseks – kes julgeks väita, et sellel pole tagajärgi meie usule? Nagu ütleb Martin Dibelius: „Otsus seeütle, mida karjasekirjad on ja olla tahavad, on ülimal määral sõltuv otsusest autorluse kohta.“ Sama lause jättis püsima Hans Conzelmann, kes tema kommentaariteost täiendas.⁹ Mõlemad olid arvamusel, et karjasekirjad ei pärine apostlilt – ja seda loetakse praegu peaaegu dogmaks. Kui suur aga oleks moonutus, kui nad tegelikult ikkagi pärinevad Pauluselt?

Eksegeetilised hüpoteesid ei saa olla Pühakirja mõõdupuuks, nii nagu ei tohi selleks saada ka dogmaatilised teooriad. Traditsioonilises luterluses on asjast aru saadud nii, et mõlemad – eksegees ja dogmaatika – peavad ennast mõõta ning korrigeerida laskma Pühakirjaga. Et aga piiblikäsitluses sõltub palju uurija eelnevast positsioonist (usust

või uskmatusest, usaldusest või kahtlusest), siis tuleb tahtlikult ja kindlalt jääda piibliteksti juurde. Moodne maailmapilt ei ole Piibli mõõdupuu, nii nagu pole seda kesk- või vanaaegne maailmapilt, ehkki kahtlemata tuleb arvestada piibliseletuste puhul oma kaasajaga.

Näide dogmadeloost. Miks tunnistati kõlbmatuks Ariuse õpetus? On ebaasjakohaselt oletatud, et poliitilised põhjused mängisid selle puhul otsustavat rolli. See pole tõsi. Ka pärast Nikaia usutunnistuse loomist (325 pKr) leidis Arius palju pooldajaid, isegi mitmete keisrite juures; poliitiliselt sobis ta kolmeks sajandiks gootidele. Tema õpetus hüljati seetõttu, et see oli hereetiline, s.t valikuline (kr haeresis = (välja) valik). Ta valis välja ainult need kirjakohtad, mis talle sobisid ja jättis kõrvale või tõlgendas ümber need, kus on selgesti juttu Jeesuse jumalikkusest ja üksõlemisest Isaga. Seda tajuti modernismina, n-ö liberaalse teoloogiana, mis muutis senitundmatu uuendusena ümber apostlite usu. Hiljem lõi sarnase „uususundi“ prohvet Muhamed, kes algusest peale levitas islamit poliitiliselt.

III

Mis suunas kulgevad arengud tänapäeval? Juba mitme sajandi jooksul antakse mõista, et oleks vaja nn dogmadeta kristlust. Mõneti võiks sellega nõustuda, eriti kui on vaja suhelda kirikust väljapoole või laiade kiriklike hulkadega. Sõna „dogma“, mis käibekeeles tähendab otsekohe jääka

dogmatismi, tuleks tõepoolest pigem vältida.

Kuid on täheldatud, et inimene ei saa elada ilma dogmadeta – vanu minema heites võtab ta asemele uued.¹⁰ Sest meie elu – ka usuelu – ei saa olla ilma raamideta. Hubase maja jaoks on vaja ka jääka kandestruktuuri – kui talastik on paindlik, vajub ehitis kokku. Kui aga keegi kandetalasid uurides leiab, et need pole veetlevad, siis ei tasu süüdistada talade olemasolu. Mida teevad kristlikud õpetused ehk dogmad muud, kui hoolitsevad selle eest, et mitte meie, vaid n-ö Jeesuse jumalakogemus jääks mõõdupuuks. Vastasel korral pole meil tegemist enam Jeesuse endaga, vaid omaloodud pildiga Temast. Varjatult hakkavad nõnda vohama meie oma igatsused ja kired, kandes enda poolikuse üle Jumalale.

Tundub, et tänapäeval sooviksidki paljud kristluse hajutamist usundite sekka: kõik teed viivat mäe tippu! Jeesus seda igatahes ei õpeta. Luterlaste puhul torkab silma, et arvatavasti vähem kui teised konfessioonid (ortodoksi ja katoliku kirik, vabakirikud jt) tuntakse huvi omaenda identiteedi või isegi üldkristlike usualuste vastu – rohkem soovitakse olla ilmalikult aktiivne. See ei ole aga luterlasi teinud teistest edukamaks.

Läänemaailmas levib otsekui kirjutamata dogmana, et ilmalikustumine ei ole tagasipööratav.

⁸ Mazzoleni 1996: 79j.

⁹ Dibelius 1931: 1; 1955: 1.

¹⁰ Pöld 1923: 123j.

Kardetakse, et traditsiooniline kristlik usk ei ole enam esindatav. Küsida aga tuleks: mis tuleb pärast ilmalikustumist? Kas pääsevad igavesti kehtima relativism, pluralism, naturalism ehk materialism? Kas teoloogial ei ole enam midagi lisada peale demütologiseerimisprogrammi, eksistentsiaalse interpretatsiooni ja sümbolite tähtsuse rõhutamise, millisel kaudsel kõneviisil pole arvatavasti varsti enam mingit tähtsust? Kas saja, tuhande, miljoni, miljardi aasta pärast pole ikka veel vaikinud läbi viimaste sajandite otsekui mant-rana mõjuv kinnitus, et „moodne inimene“ ei saavat enam üleloomulikkude uskuda? Sel juhul pole inimesel üldse mingit lootust, kui ta ei kasva üle oma praeguse loomuse.

Meie ajamõiste ja ajataju on aga piiratud ega ole mõõdupuuks Jumala igaviku suhtes. Kristlus ootab pigem teadvuse uueksloomist, mille tagajärjel ilmselt küll langeb ka kristlike dogmade kirjatäht, mida me enam ei vaja, avaneb aga nende täielik sisu. Alles siis, kui on eraldatud sobimatu (s.t kui on toimunud viimne kohus), uuendatud kogu meie loomus ja terve kosmos Kristuse ilmsikssaamisel – alles siis, olles tõstetud lõplikku osadusse Kolmainsusega, võime aru saada, mida tähendab elada igavesti (samuti seda, mida sellises kirjelduses tuleb mõista otseselt, mida kaudselt ehk sümboolselt). Kui viimasel ajal on taas täheldatud nn imedeusu kasvu inimeste seas, siis on see väljendiks selle kohta, et inimene ei ole langenud

„moodsa“ intellektuaali skeptitsismi lõksu, vaid kompab igaviku piire.

Lubatagu mulle viimaks mõned isiklikud sõnad. Olles elanud Nõukogude Liidus, tunnen ma, et olen materialistlik-ateistliku mõtlemise koos nn moodsa maailmapildiga ammu ületanud. Kui aga läänemaailm on ses suhtes meist nii palju maha jäänud, et hakkab alles praegu läbima vabatahtlikult ateistlikku perioodi, siis tunnen endisesse tagasipöördumist tagur-lusena ega soovita seda teha ka meie kirikul. Mõttetuks konservatismiks pole ainult tardumine keskaega, vaid ka sõge kinnihoidmine uusaegsetest filosoofilistest ja teoloogilistest teooriatest. Ainult tulevikku vaadates, üksnes „uut ja muutusi“ otsides, kulgeme vaid maisel tasandil ja kaldume ka oma teoloogilises mõtlemises sekularismi ja naturalismi suunas. Sageli põhjustab just see vastuseisu muudatustele kirikus – iga muutus lõhub usu kaudu kujundatud keskkonda ning mõjub seetõttu materialistliku ja ilmalikuna. Kristliku usu säilitamine muutumatuna ja luterliku usu üleskutse vaadata tagasi Piiblisse ei ole kutse minevikku, vaid kutse tulevikku, sest ainult Pühakirja kaudu me leiame Jumala igaviku.

Ületagem siis vana-, kesk- ja uusaeg, vaadake üle kõigi aegade, otsige Piibliga seonduvat igavesti vana ning uut! Ainult igavikule toetuv hoiak saab olla aluseks ka oikumeeniaale, mille leidmiseks tuleks loobuda sellest, mis tekitab uusi lõhesid ja kasvatab

vastuolusid luterlaste ning teiste kristlaste seas. Olgu meil julgust, jõudu ja tahtmist negatiivsetele trendidele vastu seista. Tahaks loota, et varsti hakkavad Euroopas ja kogu maailmas puhuma uued ja paremad tuuled. Soovin kõigile Jumala õnnistust!

Kirjandus:

Dibelius, Martin 1931. Die Pastoralbriefe. 2. Aufl. Tübingen: Mohr/Siebeck (3. Aufl. 1955. Bearbeitet von Hans Conzelmann).

Hiob, Arne 2011. Religioon minevikus ja olevikus. Kristlus ja maailmareligioonid fundamentaalteoloogilises vaates. Tartu: Johannes Esto Ühing.

Hiob, Arne 2012. Püha Maa, juudid ja Jeesus. Tartu: Johannes Esto Ühing.

Hiob, Arne 2013. Luterliku dogmaatika alused. Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut.

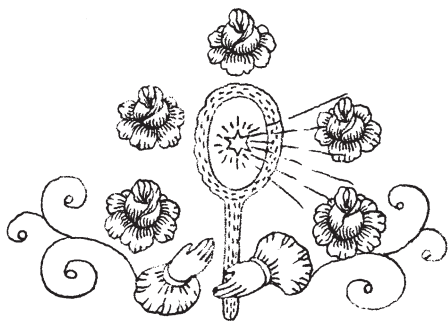
Linnemann, Eta 1999. Original oder Fälschung. Historisch-kritische Theologie im Licht der Bibel. Bielefeld: Christliche Literatur-Verbreitung.

Mazzoleni, Don Mario 1996. Katoliku preester kohtub Sai Babaga. Tallinn: Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas.

Nõmmik, Urmas / Tasmuth, Randar 2006. Sissejuhatus eksegeetikasse. Meetodiõpik tudengitele ja kiriku töötajatele. Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut (EELK UI Toimetised XIV).

Pöld, Harald 1923. Mispärast ei tohi protestantismi vaim meie kirikusse jääda? Meie Kirik: lk 91–92, 99–100, 107–108, 123–124 ja 132–133.

Arne Hiob

"Juhatuse töös olen ma pesamuna".

Intervjuu juhatusel liikme Peep Väljastega

Oled sündinud nõukogude ajal 1954. aastal. Meenuta palun oma lapsepõlve ja kooliaega ning seoseid kirikuga.

Lapsepõlve ja noorusaega varjutas tugevalt nõukogudeaja pitser nagu enamikul minu eakaaslastelgi tollases Eestis. Suhtumine kirikusse ja üldse teisitimõtlejatesse oli domineerivalt negatiivne. Pere noorema lapsena olin mulle vaid aimatavatel põhjustel ainsana ristimata. Meie pere käis vahel Kose kirikus, kus on õnnistatud minu

Oled ristitud ja leeritatud täisealisena 1991. aastal. Kuidas jõudsid Kaarli kogudusse?

Tutvusin Tallinna kirikutega 7. keskkooli giidipraktika ajal, mida korraldati lõpuklassides. See oli pigem vormipõhine, mitte sisuline tutvus. Ma tajusin loomulikult meist oluliselt kõrgema intellekti olemasolu, kuid tagasiulatuvalt mõtiskledes ei olnud ma sel ajal veel valmis lähemaks tutvuseks kristlusega. Teadmiste ja elukogemuse kasvu loogiliseks jätkuks

oli Kaarli kogudusse jõudmine, kus on 1940. aastal õnnistatud ka minu ema (neiupõlvenimi Vaikelaine Karu).

Millega on seotud Sinu igapäevatöö?

Igapäevatööd teen Rocca al Mare Kooli haldusjuhina 2007. aastast. Haldusobjektideks on ka Vodja mõisakool ja Veskimöldre lasteaed. Viimased neli aastat olen olnud tegev ka klassijuhatajana, mis aitab paremini tajuda tervikpilti koolist. Lastele pühendatud aeg on väärt iga minutit, sest lapsed suudavad mitu korda rohkem ta-

gasi anda. See omakorda aitab säilitada positiivset energiat.

Kas Sul on hobisid? Kuidas lõõgastud?

Armastan käia teatris, raamatuid lugeda ja reisida, kuid paraku seavad kitsendusi ajanappus ja piiratud võimalused. Elan Tallinnast väljas metsade keskel ja sellel on ka mõningad puudused, kuid plussse õnneks palju rohkem. Kitsesed ja vahel ka muud metsloomad on kevadel üpris sagedased külalised meie koduõuel. Kevad-süvisesed sügiseseid õhtutunnid ja nädalavahetused mööduvad aiatöid tehes.

Palun räägi oma perest.

Minu peres on neli täisealist last ja viis lapselast. Praeguseks oleme jäänud abikaasaga kahekesi, kuid keegi lapselastest on enamiku ajast meie juures. Abikaasa Maie teeb arvutipõhiselt tööd, mis võimaldab tegeleda ka pisipõnnide-

ga. Ma olen õnnelik, et saan hommikuti hea meelega tööle minna ja õhtuti rõõmuga koju naasta.

Osaled Kaarli koguduse nõukogu töös juba teises koosseisus ja juhatuse tegutsed teist aastat. Juhatuse käsitletavate küsimuste ring on lai. Millistel teemadel mõtled ja räägid meelsamini kaasa?

Juhatuses olen ma pesamuna ja selles on mul piisavalt arenguruumi. Jagan meelsasti oma kogemusi, mis on seotud minu praktilise töö ja elukogemustega. Usun, et mõnikord võib asjade nägemine teise vaatenurga alt abiks olla. Loodetavasti rikastab arvamuste erisus diskussioone ning aitab jõuda õiglaste ning arukate lahenditeni.

Millised on suuremad ülesanded, mida näed praegu Kaarli koguduse ees seismas?

Kaarli koguduse suuremad väljakutsed on tugikäe ulatamine

abivajajatele ja koguduse kooli edasiarendamine, mis võimaldab meile kasvatada väärikat järelkasvu. Olen veendunud, et käime õigel rajal ning tuleb jätkata juba kavandatud eesmärkide poole pürgimist.

Missugune peaks Sinu arvates olema kiriku roll ühiskonnas?

Kiriku roll ühiskonnas peab minu arvates olulisel määral kasvama. See peab toimuma inimeste teadvuse kasvuga, mitte aga survestamise teel. Soovin, et kiriku seisukohad oleksid rohkem välja öeldud päevatemaatikas ning eriti ühiskonna kitsaskohtade kajastamisel. Loodan, et see aitab nii mõnelgi eksinud hingel õige tee leida.

*Peep Väljastega vestelnud
Külli Saard*

Piigadega rändamas

Kaarli koguduse muusikakollektiivid on hinnatud neis osalejate seas ning tunnustatud muusikasõprade, -kuulajate hulgas, sest neil on „kuraasi“ – nad teevad head ja kvaliteetset muusikat, nad on omanäolised. Paljuski on see saavutatud tänu kooride ja ansamblite juhtide entusiasmile ja pealehakkamisele. Siinne artikkel jutustab Kaarli koguduse lastetöö noorteansambli tegemistest käes-

oleva hooaja (2013/14) talvisel perioodil.

Noorteansambel esines 15. ja 16. detsembril Tallinki laeval Baltic Queen. Kuna oli advendiaeg ning laevapere püüdis reisijaile pakkuda meeleolukat ja ajakohast kultuuriprogrammi, olid laevareisidele kaasa kutsutud mitmed Eesti muusikakollektiivid. Ja et noorteansambli juht Maarian Lend on läbi aegade näidanud

üles erakordset leidlikkust ja südikust, siis oli ta juba suvel teinud vastava sooviavalduse Tallinkile. Ehkki meie piigadele ei olnud see esimene kord osaleda niisuguses projektis, tervitati ka seekordset võimalust suure õhinaga.

Reisil Tallinn – Stockholm – Tallinn oli ansamblil kaks kont-

Noorteansambel esines Tallinki laeval Baltic Queen.

serti. Mõlemad eri kavaga. Tallinnast välja sõites kõikus laev avamerel väga tugevasti. Oli tükk tegu, et laval paigal seista. Õnneks ei kaasnud tormiga meie lauljatel tervisehädasid. Tagasi tulles Stockholmist oli meri fjordide vahel hoopis rahulikumas meeleolus ning võib-olla ka tänu sellele tundus, et esinemine sujus tunduvalt paremini.

Viibisin kontsertide ajal publiku hulgas. Panin tähele, kuidas rahvas kogunes kuulama „mingit kirikukoori“. Kui siis lavale astusid valgetes kleitides neiud, sulas publik ning poolehoid oli kindlustatud.

Neiud ise olid oma esinemiste suhtes kriitilised. Üksmeelselt

leiti aga, et sellised ekstreemsetes oludes esinemised on väga kasulikud. Ebatavalised olukorrad, sealhulgas kõikuvad ruumid ja sumisevad kuulajad, panevad proovile keskendumisvõime. Niisugustes oludes tuleb seda enam üksteisega arvestada ja vaid koostöös saab saavutada parimat kvaliteeti.

Tuhat tänu ka reisil kaasas olnud Grett Semidorile, kes oli toeks nii klaverimänguga kui ka positiivse suhtumisega ning oma noorusliku täiskasvanulikkusega.

Loodetavasti tuleb selliseid reise veel – need on parim viis kollektiivi sidumiseks, enda ning teiste tundmaõppimiseks.

Teine reis sellel talvel toimus 22.–24. veebruarini. Sihtkohaks

oli Lappeenranta linn Soomes, kutsujaks Lappeenranta Tuglase Selts, kes tähistas oma asutamise 25. aastapäeva piduliku aktusega Lappeenranta Muusikakooli aulas. Sündmus oli ajastatud Eesti Vabariigi 96. aastapäeva tähistamiseks.

Aktus oli planeeritud pühapäeva pealelõunale. See andis noorteansamlile võimaluse hommikul osaleda ka jumalateenistusel. Nii saidki piigad osa võtta jumalateenistusest Lappeenranta Maarja kirikus. Jumalateenistused luteri kirikutes siin- ja sealpool Soome lahte on paljuski sarnased, kuid on ka üsna mitmeid erinevusi. Seetõttu oligi osalemine selles huvitav, kosutav ning osadust pakuv.

Noorteansambel Lappeenranta Tuglase Seltsi 25. aastapäeval

Kohtumine Lappeenranta Muusikakoolis eesti inimestega ja Eestit südamest armastavate inimestega kujunes samuti väga emotsionaalseks. Pidulikud tervituskõned ja sõnavõttud Tuglase Seltsi esinaistelt ning Eesti konsullilt andsid tunnistust sellest, mida me iga päev vabal kodumaal ehk enam tähtsaks pidada ei mõistagi. On hea teada, et meil on sõpru, kes kaugel maa tagant mõtlevad meie peale, soovivad meile head, räägivad eesti keelt ning mõtlevad eesti keeles.

Aktusel antud kontsert oli liigutav ning valitud repertuaar igati asjakohane. Eelmisel õhtul peetud peaproov kandis oodatud tulemust. Neidude hääled kõlasid

kaunilt, selgelt ning julgelt. Võõrustajad olid meiepoolse muusikalise kingituse üle õnnelikud.

Õhtusel tunnil saime kogeda veel üht vahvat seika. Nimelt olid Lappeenranta vabatahtlikud ja kirikuinimesed ehitanud lumest kiriku. Soojenev ilm ei olnud seda veel ära sulatanud ning õhtupalvuse pidasime Lappeenranta vana kaitsekindluse varemete vahel pühitsetud maal tillukeses lumekirikus. Oli seegi harukordne ja meeldejääv kogemus. Palvuse käigus sai kontrollitud ka kirikukese akustikat. Piigade laul kõlas kaunilt ja hingekosutavalt.

Suvel ootame omakorda külla Lappeenranta lastekoore, saame kokku südamesõpradega!

Taas oli haruldane võimalus kogeda ühtekasvamist. Tuhat tänu Maarianile, kes kõike korraldas, aga samuti klaverisaatjale Kätlin Langile.

*Küllike Valk,
noorteansambli andunud fänn*

ELAV PÜHA RUUM – kohtumisest õigeusu püharuumis

Kirikuruumi on väga ammu mõistetud kui elavat ruumi – ruumi, kus leiab aset erinev, Jumala ja uskliku kohtumine. Sellisel erilisel eesmärgil on see ruum loodud ja kõik, mis selle sees, moodustab ühtekokku terviku – püha ruumi.

Prokopios (500 – u 565 pKr), antiikaja ajaloolane ja imperaator Justinianus I ehitustegevuse sõnas jäädvustaja ja ülistaja kirjeldab oma töös „Ehitised“ kuulsaimat Bütsantsi kirikuruumi, Hagia Sophia kirikut Konstantinoopolis. Hagia Sophia on tuntud kesklöövi katva tsentraalse kupli imelise insenerliku mõtte kivisse jäädvustamise poolest. Ilmselt on väärrikas hoone sügavalt liigutanud nii Prokopioست kui sajandite vältel tema järeltulijaid. Hoone keskmist suurimat kuplit ja apsiidi annab ta sõnades edasi ruumina, mis on liikumises: „...ehitatud nii, et põrandast alates pole sirget joont, vaid külgedel järk-järgult kasvab, kaardub ja tõmbub tagasi keskele“; „...sambad ei seisa sirgelt, nad tõmbuvad tagasi sissepoole poolringi joonele justkui painduksid kooristantsus...“

Kirjelduses kasutab Prokopios ruumi tähistamiseks kreeka keelset sõna *chora* (ruum), aga *chora* sisaldab siinkohal liikumist ja on seotud verbiga *choréo*, kandes tema tekstis mitmeid tähendusi:

tagasi tõmbuma, andma teed, tegema ruumi teisele, liikuma edasi, olema liikumises, vooluses, hõlmama (ruumi), täitma (ruumi), mahutama. Ruumi kirjeldusse on ühteagu kätketud vastandlikud liikumised: tagasitõmbumine, edasiliikumine ja mahutamine, millega annab Prokopios ettekujutuse ruumi loomisest. Lisandub veel sõna *koor*, kreeka keeles *chorós* ja sellega seoses tegusõna *choreúo* – tantsima kooris, koori tants, tähistades kollektiivset koordineeritud liikumist või tantsu, korrastatud ringliikumist. *Chora* mõiste on teada juba Platonilt (u 427 eKr – u 347 eKr), kes tähistas sellega „Timaios“ mingisugust keskkonda või olu, mis eelneb ükskõik millisele vormile (milles vorm materialiseerub): „... on olemine, on ruum (*chora*) ja on tekkimine ...“.

Kuigi Prokopiose ja Platoni mõisted on erinevad, nimelt Prokopios räägib vaimsest ruumist, võib siiski täheldada mõlema kirjutaja ühisosa: ruum ja liikumine on vastastikusel eostuses. Üks näib sünnitavat teist.

Millest Prokopios kõneleb? Mis kummaline ruum see on? Kuidas see toimib ja kuidas ellu kutsutakse? Kes selles kohtuvad?

Bütsantsi pühakodade ekfraasistest 6.–12. sajandini võib lugeda mitmeid teateid kirikuruumist kui hoolikalt läbi mõeldud

ruumiloomest ja selle ellukutsumisest liturgilises tegevuses. Prokopios kirjeldab Hagia Sophia arhitektuuri sümbolkeele ja metafooride kaudu. Kirikuarhitektuur pole tema ega ta kaasaegsete jaoks pelgalt materiaalne keha. Ta räägib sammastest, mis Hagia Sophia kirikuruumis suure peakupli all liiguvad just kui kooristantsus, üheskoos, ühes rütmis ja harmoonias, ning need suunduvad näoga itta, altari ehk püha ruumi kõige tähtsama osa poole. Ruum elavneb sammaste kooris tantsivas liikumises. See on püha ruumi liikumine ja liikumine pühas ruumis. Prokopiose visioon on koos kooris liikuvast Kirikust inkarneerunud Logose altari – elavaks tegeva allika – poole. Nähtamatu elav ja loov püha ruum (*chora*) realiseerub nähtavas arhitektuurilises vormis, mis on jälg kirjeldamatust tardunud pühast liikumisest (*chorostasia*’st – seda vaid näival!) nähtavas. (Hiljem kujuneb selle kirikuarhitektuuri osa nimetuseks koor, kooriruum, kus teenistuse ajal seisiski koor.)

Näib, et kujuteldava tantsu läbi kutsutakse ellu püha ruum ja esmapilgul veidrate liikuvate sammaste näitel kõneletakse ühtsest personifitseeritud kehast, kes toimetab pühas ruumis midagi tähtsat. Personifitseeritud kehaks on kirikuruumis viibivad usklikud ühtekokku ning ruumi kutsub tõeliselt ellu toimetatav püha li-

Hagia Sophia Istanbulis

turgia – liturgiline liikumine.

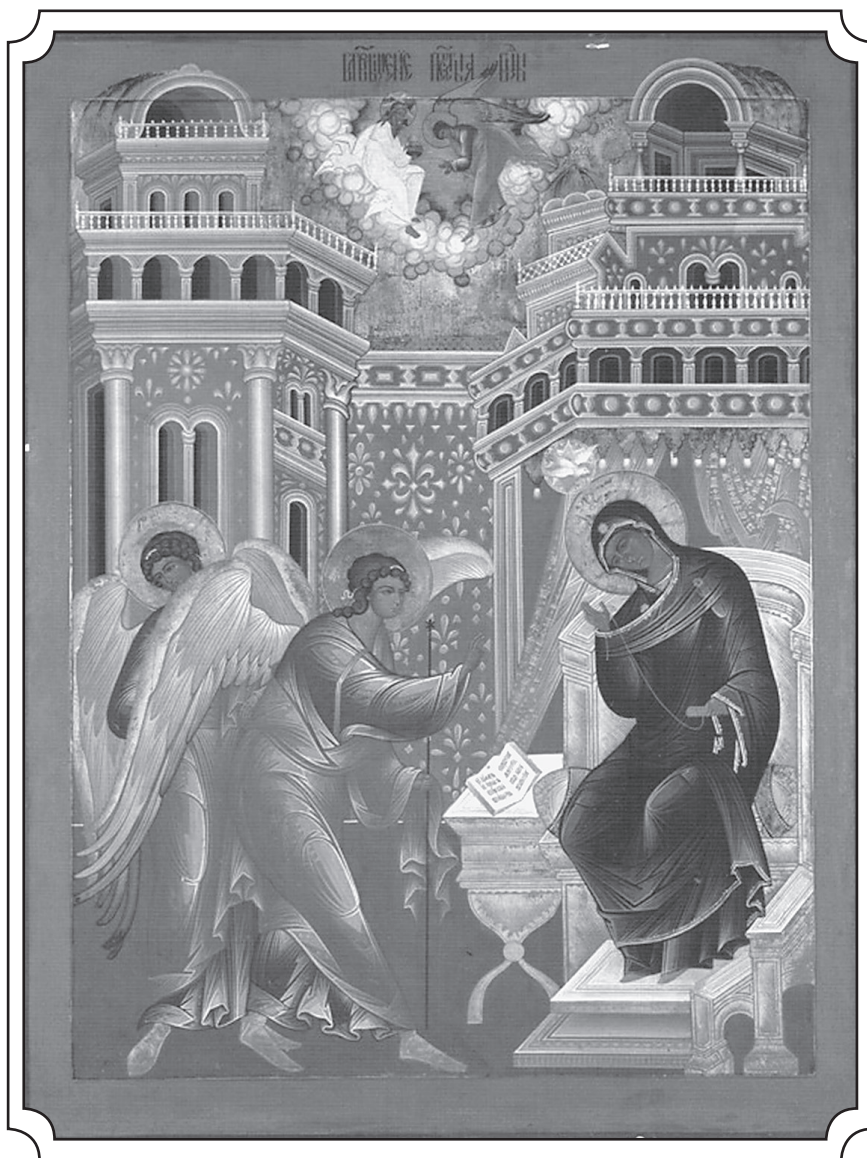
Teataval moel võime öelda, et uskliku inimese jaoks elavneb püha ruum kirikusse sisenemisel, ta läheb kohtumisele. Õigeusu kiriku ukse kohal võtab teda vastu ikoon – püha kujutis. Usklik siseneb ja tervitab ikoonidel kujutatuid ja käesoleva pühaga seotult kirikuruumi keskele kohale – analoogile – toodud ikooni. Tehes endale ristimärgi ja avaldamaks austust sellele, kelle kotta ta astus, ja neile, kes teda seal vastu võtavad, eraldab ta end välisest argisest olust ja valmistab ennast ette tulevaks. Liikunud ikoonide tervitamiseks kirikuruumis ringi, jääb usklik teenistuse toimumi-

se ajaks paigale. Vana traditsiooni kohaselt on teenistusest osavõtjad seisnud tsentraalse põhiplaaniga kirikus peakupli all, mis ühendab taevast ja maist valda. Kuplis võib näha Kristus Kõigevalitseja kujutist, teinekord temaga koos neljas ilmakaares peaingleid. Mõnikord kuldseid tähti sinisel foonil – see sümboliseerib taevast ja jumalike jõudude valda, nendega on inimesel ühendus läbi Kristuse.

Bütsantsi kirjeldustes räägitakse pühast ruumist kui piiride kohtumise ja (taas)loomise paigast. Sellist omalaadset kohtumist loob ja võimaldab liturgia, palveline keskkond. Just see ongi silmaga nähtamatu kohtumise ja silmaga

nähtamatu ruumi loomine suure peakupli all.

Huvipakkuv on tõik, et mainitud *chora*-ruumi nähtavuse aspekt sai oluliseks teemaks ajal, mil intensiivselt vaieldi ikoonide austamise üle. 815. aasta kirikukogust osa võtnud Konstantinopoli patriarh Nikephoros (surn 828) katsus toona selgitada, milline on erinevus ikooni ja iidoli vahel. Muu hulgas mainib ta, et ikoonil on eriline ruum, mis ilmutab *chora*'t ning selles toimub energiatega kohtumine, loomine ja nende kokkupuute piiri nimetab ta *graphèks*. Tuleb täpsustada, et Bütsantsi kultuuris ei suhtunud ikooni kui kahemõõtmelisse, tasa-

Sofronovi ikoon „Rõõmukuulutus Neitsi Maarjale“, 1926

pinnalisse figuratiivsesse kujutist. Ikooni ruum pole paigal seisev, tardunud ruum, vaid sarnaneb elava püha ruumiga. Jälle puutume kokku tolle kummalise nähtamatu ruumiga: Nikephoros räägib füüsilise silmaga nähtamatust ruumist, kus toimub energiatega liikumine ja kokkupuutumine.

Kirikuruum on üks tervik, olgu jutt arhitektuurist või pildilistest kujutistest selle sees. Proovigem siis tabada mainitud elava

püha ruumi (*chora*) loomist ja energiatega liikumist silmale arusaadavas vormis – ikoonil. Sümbolite keelt ja ikonograafiat tundes võib rõõmukuulutuse stseenis selle ära tunda. Ikoon „Rõõmukuulutus Neitsi Maarjale“ on kujutavas vormis kristliku Kiriku keske dogma, lunastusloo aluse pildilise edasiandmine. See on Jumala Sõna (Logose) inkarnatsiooni kujutamine – Kristuse kahe loomuse, inimliku ja jumaliku ühenda-

mine ühes hüpostaasis.

Tavapäraselt näeme rõõmukuulutuse stseenis peaingel Gabrieli toomas sõnumit Neitsi Maarjale, Püha Vaimu laskumas Neitsi Maarja peale. Detailid võivad olla erinevad, kuid bütsantsi kunstis oli oluline juba 5. sajandist teada olev punase niidi ehk kedruse motiiv. Kedruse kujutamisest Maarja käes sõnumi saamise hetkel hoidis pikalt kinni vanavene ja seeläbi vene õigeusu vanausuliste ikonograafia. Mainitud motiiv märgib nähtavas vormis üht nähtamatut piiri, piiridel kohtumist-kokkupuutumist, loomist ja mahutamist. Ikoonil on Neitsi Maarja näidatud justkui liturgia osana: hetk liturgial euharistia ajal, kui Püha Vaim laskub vee ja leiva peale, toimub transsubstantatsioon – nende muutmine Kristuse vereks ja ihuks. Püha Vaim laskub Neitsi peale, muutes tema üsa inkarneeruva Logose (punane niit) eluasemeks ja kaitstes seda Jumalasünnitaja (Theodokose) purpurse mafooriga – ühteageg kuninglik värv ja vere värv. Punase niidi motiiviga (uue elu loomisega) näidatakse peamist kristlikku sakramenti.

Neitsi ihus toimus jumalike energiatega loomisakt – liikumine, Mahutamatu Jumala mahutamine Neitsi üsasse. Prokopiose kummaline ruum, ruum loomises ja loomise ruum *chora* on kui kokkupuute punkt või kohtumiste ala või piir (Nikephorose *graphè*), nagu lapseootel ema üsa ja lapse keha kontakt. Selles kattuva ala

tähises (*graphè*) mahuti ja mahutava vahel manifesteerub (ja ikoonil saab nähtavaks) piiritu Logos. Eelkõneldud ruum chora on loomise anum nagu Neitsi üsa.

Nii on Prokopiose kirjelduses liturgia toimumise ajal (taas) loomise anumaks kirikuruum, tema kirjelduses haarab loomise liikumine kogu Hagia Sophia arhitektuurse keha suure tsentraalse kupli all. Hagia Sophiat on võrreldud eostatud kehaga, püha üsaga, mis „tantsib“ pühadust välja, ilmutes oma jälge nähtavas – antud juhul arhitektuurina.

Damaskuse Johannes (676–749) kirjutab „Ortodoksse usu täpses esituses“, et Kirik on Jumala koht ja koht, kus Tema energiad avalduvad meile. Seetõttu Bütsantsi *chora*’t – elavat püha ruumi – võib mõista kui ruumi, mis on inkarnatsiooni ehk lihakssaamise raamistik. See oligi Bütsantsi pühakojade loomise alusidee ning püha ruumi (*chora*’t) (taas)luua oli ideaalse pühakojade eesmärk. See on koht, mille Keegi täidab nähtamatus ilmas, kuid erilisel viisil.

Kirik on keha, kirikuarhitektuur on kate millelegi olulisele, pühale, mis selle sees toimub.

Piiblis on ikka kõige tähtsam varjul või katte all. Katte metafoor esineb Piiblis kõige tähtsamatel momentidel või nende eel, kui midagi püha on varjul ning seejärel seda ilmutatakse. See on nii sõnas kui pildis väga väekas hetk – siit algab midagi uut, ilmsiks saamine loob uue kvaliteedi, avab uue sihi, lootuse. Varjatud, katte all olemine ja avalikuks tegemine on Jumala saladuse varjul hoidmine, kuid õigel ja vajalikul hetkel seda ilmutatakse. Katte (varjava kardina) motiiv jookseb läbi Vana Testamendi (Saalomoni templi kardin) Uude Testamenti: selles kasutatakse templikardinat metafoorina Kristuse keha kohta näiteks tema kannatustsükli: Kristuse ristisurma ajal räägitakse taevalaotuse rebenemisest.

Rõõmukuulutuse stseenis näeme Neitsi Maarja selja taga avanevaid kardinaid – Jumala saladus on ilmsiks saamas... Inimkonnale on tulemas Lunastaja.

Õigeusu liturgial seistakse näoga ikonostaasi poole, mille keskel on kuninglikud ukсед ning nende ees ripuvad kardinaid. Need katted on väga sümboolsed uskliku lunastusteedonnal ja armulaua poole liikumisel. Traditsiooni kohaselt on kuninglikel ustel kujutatud rõõmukuulutuse ning selle kohal püha õhtusöömaaja stseeni – need annavad teada, et tänu Jeesus Kristuse sünnile ja ohvrile on avatud väravad, millest usklik liigub läbi ristimise ja armulaua kaudu. Kuninglike uste ja kardinate taga on varjul aujürg, kus hoitakse pühasid ande. Ustel olevad kardinaid tõmmatakse liturgia ajal teatud hetkel ette ja ülestõusmis-pühade ajal on kuninglikud ukсед avatud.

Mari-Liis Paaver

Hagia Sophiat on võrreldud eostatud kehaga, püha üsaga, mis „tantsib“ pühadust välja, ilmutades oma jälge nähtavas – antud juhul arhitektuurina.